

Концептуальні засади реабілітації та соціалізації військових із порушенням зору внаслідок мінно-вибухових травм у «Трініті Хаб»

УДК 615.8-057.36.614]:617.75

I.I. Лукасевич¹, Т.М. Костенко²

¹Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

²Національна академія внутрішніх справ України, Київ, Україна

Резюме. За результатами аналізу військово-соціально-економічної ситуації та реабілітаційних послуг щодо реабілітації та соціалізації військових із порушенням зору внаслідок мінно-вибухових травм виникла потреба в посиленні, вдосконаленні та запровадженні концептуальних засад, дієвої програми реабілітації та ефективності таких осіб. У статті презентовано досвід реалізації реабілітаційної програми «Перезавантаження» на базі освітньо-реабілітаційного центру «Трініті Хаб», розробленої та апробованої фахівцями центру. *Мета.* Визначити перелік послуг, які мають входити до складу реабілітації та соціалізації військових із порушеннями зору внаслідок мінно-вибухових травм, вимоги до переліку та кваліфікації фахівців, які відіграють ключову роль у наданні таких послуг. *Методи.* Аналіз, метод систематизація, узагальнення даних спеціальних літературних джерел, моніторинг ресурсів мережі Інтернет. *Результати.* Створено сучасний унікальний освітньо-реабілітаційний центр; утворено мультидисциплінарну команду фахівців із реабілітації та навчання людей із порушеннями зору (дітей, дорослих, військових і ветеранів війни); розроблено програму реабілітації, яка адаптується індивідуально до кожного реабілітанта, результатом якої є працевлаштування. **Ключові слова:** порушення зору, модель, програма, військовий, ветеран війни, реабілітація, адаптація.

Conceptual foundations of rehabilitation and social integration of military personnel with visual impairments caused by mine-explosion injuries in Trinity Hub

I.I. Lukasevich¹, T.N. Kostenko²

¹National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv, Ukraine

²National Academy of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. Based on the analysis of the military-social-economic situation and the availability of rehabilitation services for the rehabilitation and social integration of military personnel with visual impairments caused by mine-explosion injuries, the necessity for enhancing, improving, and implementing an effective model (program) and conceptual foundations for the rehabilitation of such individuals has emerged. This article presents the experience of implementing the “Reboot” rehabilitation model (program) at the educational and rehabilitation center “TrinityHub,” developed by the center’s specialists. *Objective.* To identify the list of services that should be included in the rehabilitation and social integration of military personnel with visual impairments caused by mine-explosion injuries, as well as the requirements for the qualifications of specialists who play a key role in providing these services. *Methods.* Analysis, systematization methods, synthesis of data from specialized literary sources, and Internet resource monitoring. *Results.* A modern and unique educational and rehabilitation center has been established; a multidisciplinary team of specialists for the rehabilitation and education of visually impaired individuals (children, adults, military personnel, and veterans) has been formed; a rehabilitation model has been developed that is individually tailored for each rehabilitant, with employment as the outcome.

Keywords: visual impairment, model, program, military personnel, war veteran, rehabilitation, adaptation.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, які диктує війна з РФ, обмеження життєдіяльності внаслідок мінно-вибухових, вогнепальних поранень і пошкоджень набуває все більшої важливості, зважаючи на збільшення кількості осіб з обмеженнями життєдіяльності як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення. Зростає кількість людей зі складними проблемами функціонального дефіциту, що зумовлює потребу в особливому посиленні реабілітації осіб, зокрема військових із порушенням зору [8].

Бойова травма ока посідає на сьогодні одне з перших місць за травматизації як військових, так і цивільного населення. За результатами наукових досліджень показник травматичних ушкоджень очей внаслідок війни становить до 28 % в Україні (період 2022–2024 рр.) [1, 3, 5] від загальної кількості бойових травм.

З початку війни в Україні надзвичайно актуальною стала реабілітаційна допомога в системі як державних, так і недержавних структур, яка передбачає проведення відповідних заходів, спрямованих на максимально можливе відновлення стану здоров'я. Переважна більшість бойових травм є політравмами, серед яких втрата зору внаслідок мінно-вибухових травм. Це потребує тривалої комплексної багатопрофільної реабілітації, яка має об'єднати різних фахівців і визначити реабілітаційні маршрути [2, 4, 7].

Реабілітаційна допомога людям із порушеннями зору в Україні передбачена Законами України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Разом із тим система ефективною та доступною реабілітаційної допомоги в Україні перебуває на етапі становлення. Дослідження системи реабілітації військових із порушеннями зору в Україні виявило низку прогалин [9].

По-перше, встановлено, що на сьогодні досі чітко не врегульовано, які реабілітаційні послуги мають надаватися, які фахівці мають залучатися і які вимоги до їхньої кваліфікації мають висуватися, за кошт яких джерел можливе фінансування таких реабілітаційних послуг.

По-друге, на цей час є нестача кваліфікованих фахівців для роботи з військовими із втраченою зору, що, зі свого боку, відбивається на всіх етапах надання реабілітаційних послуг.

По-третє, в освітніх програмах психологів, ерготерапевтів і фізичних терапевтів, інструкторів з орієнтування та мобільності в просторі не визначені обов'язкові навчальні компоненти щодо роботи з пацієнтами з політравмою.

По-четверте, на сьогодні обмежена кількість закладів, де військовий із втраченою зору після медичного втручання може отримати реабілітаційні послуги та заново навчитися жити. На рівні громади це питання ще більше посилює виклики, не розв'язуючи проблем, з якими стикаються ветерани із втраченою зору, повернувшись додому.

З огляду на це виникла потреба у створенні сучасного освітньо-реабілітаційного центру, де буде зібрано мультидисциплінарну команду для реалізації всіх необхідних напрямів реабілітації цивільних і військових із порушеннями зору. Так, було визначено коло ключових потреб і проведено конструктивну роботу: з *громадянським сектором* (благодійна організація «Благодійний фонд «Суперлюди», благодійний фонд «Титанові» та «Солідарність», громадська спілка «Сучасний погляд», усього – 21 організація), *органами державної влади та закладами охорони здоров'я* (Київська міська державна адміністрація, медичний реабілітаційний центр МВС України, Національний військово-медичний клінічний центр «Головний військовий клінічний госпіталь», клінічна лікарня «Феофанія», клініка «Оберіг», усього – 16 організацій), а також із *комерційними структурами* (видавництво «Антологія», кінно-спортивний клуб «Поні клуб», усього – 5 організацій) [9, 10, 11].

Мета дослідження – визначити перелік послуг, які мають входити до складу реабілітації та соціалізації військових із порушеннями зору внаслідок мінно-вибухових травм, вимоги до переліку та кваліфікації фахівців, які відіграють ключову роль у наданні таких послуг.

Методи дослідження: аналіз, систематизація, узагальнення даних спеціальних літературних джерел, моніторинг ресурсів мережі Інтернет.

Для досягнення мети було використано теоретичний аналіз, який базувався на аналізі науково-методичної літератури, досвіді практичної діяльності фахівців із надання реабілітаційних послуг, узагальненні та синтезі отриманих результатів.

Результати дослідження та їх обговорення. Це дослідження покликане висвітлити

ключові аспекти створення бази для впровадження програми реабілітації «Перезавантаження» для військових із порушенням зору внаслідок мінно-вибухових травм.

Для реалізації програми реабілітації «Перезавантаження» для військових із порушенням зору внаслідок мінно-вибухових травм було затверджено таку структуру освітньо-реабілітаційного центру «Трініті Хаб»: відділи психологічної реабілітації, освітніх технологій, підтримки та супроводу родин, інформаційних технологій, орієнтування та мобільності, життєвих компетенцій, розвитку здорового сприйняття, відновлювальної терапії, танцювально-рухової терапії, рекреації та профорієнтації [10].

Для виконання зазначеної програми залучали фахівців, у тому числі психолога, підготовленого для роботи з людьми з порушеннями зору, тренера із цифрових навичок для навчання використання спеціалізованих програм, штучного інтелекту та голосових помічників для отримання інформації та навігації. Програма також передбачає роботу тренерів з орієнтування й мобільності та спеціалістів із вивчення шрифту Брайля. Крім того, для надання комплексних послуг залучено засоби та методи іпотерапії, а також 10 видів спорту, що є інноваційним підходом в Україні [9].

Психологічна реабілітація в центрі спрямована на поліпшення та стабілізування стану психологічного благополуччя осіб, що втратили зір, шляхом поєднання методів і прийомів психології, з урахуванням стану психічного здоров'я і можливостей реабілітантів.

Основними завданнями такої реабілітації є: сприяння максимально швидкому і якісному подоланню негативних поведінкових і емоційних наслідків втрати зору; забезпечення позитивних змін у психоемоційній сфері та структурі особистості особи, що втратила зір; формування екологічного ставлення рідних до втрати зору в членів родини [5, 7].

Навчання орієнтуванню та мобільності спрямоване на ознайомлення людини з порушеннями зору з основними прийомами та техніками орієнтування й безпечного пересування в просторі. Основними завданнями такої реабілітації є: мотивація до навчання орієнтування та мобільності, подолання психологічних бар'єрів людини із глибокими порушеннями зору щодо сприйняття простору; формування або вдосконалення знань і навичок, які сприяють

подальшій соціальній адаптації та інтеграції в суспільство; навчання технік спільного орієнтування та пересування із супроводжуючим і технік орієнтування й переміщення в просторі за допомогою білої тростини; підвищення рівня індивідуальної мобільності [11].

У центрі також передбачені заняття з комп'ютерної грамотності, що сприяють набуттю навичок використання персонального комп'ютера в повсякденному житті людьми з глибокими порушеннями зору. Основними завданнями такої реабілітації є: володіння жестами Voiceover; уміння вводити дані з клавіатури та голосом, читати різні текстові повідомлення, надсилати повідомлення в різних месенджерах, встановлювати застосунки з App Store, налаштовувати пристрій [8, 10].

Основними завданнями навчання шрифту Брайля в «Трініті хаб» є: ознайомлення із системою Брайля; навчання писати шрифтом Брайля на приладі, на механічній / електронній брайлівській машинці, тактильному дисплеї; формування необхідності використання навичок читання та письма системою Брайля в сучасному житті, удосконалення дотикового сприймання, підготовка руки до читання та письма шрифтом Брайля, уміння користуватися тактильними картами, навігаційними схемами, мнемосхемами, тактильними інформаторами тощо. Мета навчання шрифту Брайля – ознайомити реабілітантів із системою Луї Брайля, сформувати навички читання та письма шрифтом Брайля.

Соціально-побутове орієнтування (ерготерапія) є ключовим напрямом у формуванні життєвих навичок військових із втратою зору шляхом ознайомлення з використанням когнітивних, візуальних, невізуальних стратегій і тифлотехнічних засобів. Серед основних завдань такої реабілітації – навчання користування залишковим зором під час виконання повсякденної діяльності, модифікації життєвого простору, що підвищуватиме мобільність та сприятиме безпеці пересуванню в закритому життєвому просторі, компенсаторних навичок, пов'язаних з особистим здоров'ям і гігієною, доглядом за одягом, взуттям і будинком; управління домашнім господарством; формування навичок користування адаптивними технологіями для підвищення незалежності та самостійності, а також соціально-комунікативних навичок під час управління домашнім господарством та організації дозвілля.

Передбачені заняття з танцювально-рухової та фізкультурно-спортивної реабілітації для підвищення безпеки пересування, координації рухів і зниження травматизму незрячих осіб під час пересування поза домом за допомогою танцювальних елементів і спеціальних вправ. Для реалізації цієї мети використовуємо віденський вальс, танцювальні елементи степ аеробік, танець румба, верхову їзду, дартс, шоудаун, скелелазіння, голбол, армреслінг.

В основу програми покладені принципи, на основі яких реалізовувався процес надання реабілітаційних послуг військовим, які втратили зір унаслідок бойових дій, були: особистісно орієнтований підхід; міждисциплінарний підхід; принцип корекційної спрямованості реабілітаційних процесів; принцип мотивації до проходження курсу реабілітації; створення атмосфери комфорту та взаємодопомоги; принцип практичної спрямованості реабілітаційного процесу; принцип «рівний – рівному» [4, 6].

На кожному етапі реабілітації та відповідно до ситуації кожної людини перелік послуг може бути різний, але весь спектр передбачає такі послуги, як реабілітація зору, розвиток необхідних фізичних навичок, як, наприклад, балансування, психологічна підтримка, навчання орієнтування та мобільності в просторі, розвиток життєвих навичок, цифрових навичок, навчання шрифту Брайля тощо.

У програмі «Перезавантаження» передбачено визначення індивідуального переліку послуг, які рекомендуються на кожному етапі реабілітації в «Трініті хаб». Крім того, надано перелік обов'язкового та додаткового обладнання, необхідного для надання реабілітаційних послуг.

Також було проведено закупівлю відповідного обладнання, як-от білі тростини, звукові сигнальні мішені для орієнтування, тактильні засоби навчання, інноваційні тифлоприлади, тренажери для дрібної моторики, пристрої для письма шрифтом Брайля.

Література

1. Абдряхімов РА. Оцінка якості життя комбатантів із клінічними проявами посттравматичного синдрому й частковою втраченою зору внаслідок бойової травми [Evaluation of the quality of life of combatants with clinical manifestations of post-traumatic syndrome and partial loss of vision due to combat trauma]. Медицина сьогодні і завтра [Інтернет]. 17 груд. 2020 [цитовано 10 берез. 2025];83(2). Доступно на: <https://doi.org/10.35339/msz.2019.83.02.04>.
2. Grebeniunk TM, Sasina IO, Lukasevych II. Ensuring the process of rehabilitation of military personnel who lost their vision as a result of hostilities.

За допомогою комплексних зусиль, освіти як самих людей із порушеннями зору, так і тих, хто створює для них послуги, ми прагнемо, щоб якомога більше людей в Україні знали, як будувати навколо себе простір, у якому не буде бар'єрів, щоб усім було комфортно жити в ньому. Цей цілісний підхід покращує життя людей із порушеннями зору та сприяє побудові суспільства, де інклюзивність є нормою, а бар'єри відходять у минуле, забезпечуючи комфортне та доступне середовище для всіх, не залишаючи нікого без уваги. На цей час у центрі проходять реабілітацію 55–60 осіб, із них 5–10 військових (не рахуючи членів родини).

«Трініті ХАБ» – це єдність, гармонія, синергія, що відображає нашу візію світу, де люди з різними досвідом, потребами та мріями можуть знаходити підтримку, розвиток і щастя.

Висновки. Основними напрямками надання реабілітаційної допомоги військовослужбовцям, які втратили зір унаслідок воєнних дій, визначено такі: психологічна підтримка; формування життєвих навичок; навчання орієнтування в просторі та мобільності; навчання шрифту Брайля; формування цифрових навичок. Станом на сьогодні відсутній системний підхід до реабілітації людей із порушенням зору, який би забезпечував надання комплексу необхідних послуг. Програма реабілітації реалізується шляхом адаптації методів і засобів індивідуального підбору. Досягти успішних результатів у створенні центру з реабілітації людей із порушенням зору та їх реабілітації можливо лише за умови конструктивної співпраці громадянського сектору, органів державної влади та бізнесу (благодійників).

Перспективи подальших досліджень: розширення спортивно-реабілітаційної складової реабілітації та соціалізації військових із порушенням зору внаслідок мінно-вибухових трав, розроблення відповідних професійних стандартів з урахуванням сучасних технологій для підготовки фахівців у сфері реабілітації такої категорії людей.

Rehabil Recreat [Інтернет]. 2024 [цитовано 10 берез. 2025];18(3):61-71. Доступно на: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2024.18.3.6>.

3. UNDP [Інтернет]. Реабілітація людей з порушеннями зору: огляд моделі [Rehabilitation of people with visual impairments: a model overview]; [цитовано 10 берез. 2025]. Доступно на: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/reabilitatsiya-lyudey-z-porushennyamy-zoru-ohlyad-modeli>.

4. Імас Є, Лукасевич І. Спортивно-реабілітаційний компонент реалізації стратегії адаптації ветеранів до соціального та економічного життя в Україні [Sports and rehabilitation component of the implementation of the

strategy for adapting veterans to social and economic life in Ukraine]. Спорт. медицина фізична терапія та ерготерапія [Інтернет]. 14 черв. 2024 [цитовано 10 берез. 2025];(1):195–200. Доступно на: <https://doi.org/10.32652/srmed.2024.1.195-200>.

5. Костенко Т. Психодіагностичні методики для дітей із порушеннями зору: адаптація та модифікація [Psychodiagnostic techniques for children with visual impairment: adaptation and modification]. Особлива дитина [Інтернет]. 3 лют. 2020 [цитовано 10 берез. 2025];4(93):60–7. Доступно на: <https://doi.org/10.33189/ectu.v4i93.41>.

6. Сасіна Ю, Гребенюк ТМ, Свет ЄО, Костенко ТМ, Лукасевич ІІ. Основи реабілітації людей з порушеннями зору [Fundamentals of rehabilitation of people with visual impairments]. Київ, 2024. 115 с.

7. Kostenko T, Petrykina A, Los O, Legkiy O, Palamar O, Popovych I. Psychological and pedagogical experiment of research into the rehabilitation impact of typhlo devices on the formation of people with visual impairments. Rev Amazon Investig [Інтернет]. 29 трав. 2022 [цитовано 10 берез. 2025];11(52):175–85. Доступно на: <https://doi.org/10.34069/ai/2022.52.04.19>.

8. Міністерство у справах ветеранів [Інтернет]. Міністерство у справах ветеранів | Уряд запустив стратегічний проєкт Мінветеранів переходу від військової служби до цивільного життя [Ministry of Veterans Affairs | The Government launched a strategic project of the Ministry of Veterans Affairs for the transition from military service to civilian life]; [цитовано 10 берез. 2025]. Доступно на: <https://mva.gov.ua/ua/news/uryad-zapustiv-strategichnij-proyekt-minveteraniv-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya>.

ORCID 0000-0001-8186-6292, lukasevichii@gmail.com

ORCID 0000-0002-4976-1236, kostenkotali@gmail.com

9. НУФВСУ | Національний Університет фізичного виховання і спорту України [Інтернет]. Перше засідання робочої групи з доопрацювання проєкту Державної стратегії адаптації ветеранів до суспільного та економічного життя в Україні на базі закладів освіти засобами сучасних технологій спорту та реабілітації | НУФВСУ [NUFVSU | National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv [Internet]. The first meeting of the working group on finalizing the draft of the State Strategy for Adaptation of Veterans to Social and Economic Life in Ukraine on the basis of educational institutions using modern sports and rehabilitation technologies]; [цитовано 10 берез. 2025]. Доступно на: <https://uni-sport.edu.ua/content/pershe-zasidannya-robochoyi-grupy-z-doopracuvannya-proyektu-derzhavnoyi-strategiyi>.

10. Новини 24 – останні новини України та світу, події, свіжі репортажі, ТБ ефір каналу – 24 Канал [Інтернет]. Скільки ветеранів в Україні - Мінветеранів назвало цифру - 24 Канал [News 24 – latest news from Ukraine and the world, events, fresh reports, TV broadcast of the channel – 24 Channel [Internet]. How many veterans in Ukraine - the Ministry of Veterans named the figure – 24 Channel]; [цитовано 10 берез. 2025]. Доступно на: https://24tv.ua/skilki-veteraniv-ukrayini-minveteraniv-nazvalo-tsifru_n2378026/amp.

11. Національний інститут стратегічних досліджень [Інтернет]. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана [National Institute for Strategic Studies [Internet]. Adaptation of war veterans to peaceful life: a veteran's assistant]; [цитовано 10 берез. 2025]. Доступно на: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-vinyu-do-mymoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>.

Надійшла 18.01.2025

Прийнята 03.02.2025

Опублікована 28.02.2025